

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-19>

УДК 372.881.1

ШТОХМАН Лілія

Західноукраїнський національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8887-8015>

shtohman@gmail.com

РОЗВИТОК МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ ЗВО

У статті описано прийоми та методи формування мовленнєвих навичок студентів ЗВО як складової їх загальної комунікативної компетентності. Розглядається метод навчання Dogme як альтернативний до традиційних методів навчання іноземної мови. Представлено огляд праць зарубіжних науковців і практиків з приводу застосування цього методу у їх професійній діяльності.

Ключові слова: навичка, навчання, метод, іноземна мова, говоріння, компетентність

SHTOKHMAN Liliya

West Ukrainian National University

DEVELOPMENT OF STUDENTS' SPEAKING SKILLS

The article describes ways and methods of developing and improving speaking skills of the students in universities as a constituent of overall communicative competence as long as it is one of the goals of a new modern competency-based approach to education. Thus, the ability to communicate, to establish and maintain contacts especially in foreign languages, is considered a prerequisite for the successful professional and personal life of a person, and for effective interaction with other people. Traditional ways of teaching foreign languages are overloaded by means which may actually make learning the language more difficult. The sympathizers, who voiced such concerns about language learning principles considered to be restricting students' communication time with an overzealous use of published materials. Their counter-proposal took the form of Dogme ELT, a materials-light approach to teaching, driven by the people in the room, their lives and their language. By using Dogme they put the learner back into learning. Dogme is an approach to teaching that goes beyond the traditional way of considering the language classroom in three important ways. First, students' language needs and their interests take the place of materials containing prescribed language points to be delivered by the teacher. Second, grammar and vocabulary work arise naturally during the lesson, but do not drive the lesson. Third, the classroom becomes a no-go zone for the English language textbook. The Dogme classroom is far removed from the preconceived idea of a lazy teacher, not having prepared their lesson. It's so much more than an open conversation class. It was stated that a Dogme lesson involves a hidden structure which allows the students to become autonomous in their learning and gives them complete control over what they learn and how they learn it.

Key words: skill, teaching, method, foreign language, speaking, competency

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Серед цілей, які поставлені перед сучасною освітою, є її нова якість, зорієнтована на всебічний розвиток, формування компетентної особистості, здатної до оптимальної взаємодії із соціумом. Компетентісно спрямований підхід став концептуальним орієнтиром у визначенні змісту й форм організації навчання. Умовою успішності професійної діяльності й особистого життя, ефективної взаємодії з іншими людьми є вміння спілкуватися, вміння встановлювати і підтримувати контакти.

У зв'язку з цим однією із значущих ознак якісної освіти виступає формування комунікативної компетентності здобувачів, яка є підґрунтям для ефективного перебігу комунікативного процесу. Комунікативна компетентність особистості не може бути сформована стихійно. Одним із найбільш важливих етапів для формування даного утворення виступає етап професійного навчання у вищій школі, організація якого має бути спрямована на це, а не тільки на оволодіння окремими елементами професійних знань, вмінь та навичок. Формування комунікативної компетентності студентів відбувається шляхом і завдяки здійсненню ними іншомовної мовленнєвої діяльності.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Поняття „комунікативна компетентність” має досить широкий спектр визначень: від (у широкому розумінні) здатності до спілкування, комунікативності, спроможності особистості встановлювати комунікативний контакт із оточенням до більш конкретного розгляду комунікативної компетентності – як знання культурних норм і правил спілкування. У роботі наведено дані про підхід до поняття комунікативна компетентність у працях українських науковців.

Зокрема О. Корніяк стверджує, що розвиток комунікативної компетентності визначають як зовнішні впливи (зміни в суспільстві, наявність комунікативного середовища з високим розвивальним потенціалом тощо) – так і внутрішні чинники. Це передусім саморух природних сил індивіда, спрямований на розвиток його комунікативно-мовленнєвої здатності та саморозвиток особистості в цілому. Адже процес набуття компетентності у спілкуванні неможливий без особистісного розвитку, як неможливе становлення особистості без її комунікативного розвитку [4]

Д. І. Ізаренков виокремив у тлумаченні поняття «комунікативна компетентність» такі ознаки, як віднесеність комунікативної компетентності до групи інтелектуальних здібностей індивіда, а сфера цих здібностей є діяльним процесом, необхідною ланкою якого виступає мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність. Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, що ця здатність до спілкування є складним, набутим умінням, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя у певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання. [8]

І Ляшенко пише про вияви комунікативної компетентності безпосередньо у спілкуванні, комунікативній поведінці. На основі своїх досліджень вона визначає, що комунікативна компетентність є здатністю до здійснення мовної діяльності, яка реалізує комунікативну мовну поведінку на основі фонологічних, лексико-граматичних, соціолінгвістичних знань відповідно до завдань та ситуацій спілкування.

Також вона досліджує працю Н. Савельєвої, яка відносить комунікативну компетентність до інтеграційної здатності особистості. На її думку, комунікативна компетентність передбачає ситуативну адаптацію і свободу володіння вербальними та невербальними засобами спілкування. [6]

Домінуючим умінням, на розвиток якого спрямовані всі зусилля у навчанні мови, є говоріння. Воно вважається способом реалізації за допомогою мови комунікативного наміру, тому процес навчання розглядається як комунікативно спрямований процес включення у взаємодію зі світом. [2]

Мовленнєва функціональна система, яка забезпечує комунікацію, має складний, системний характер і включає в себе цілий ряд ланок: мотив, задум, внутрішню програму і т.д. Ще однією умовою комунікативності є наявність чи відсутність у тих, хто навчається, мотиву для здійснення мовленнєвої діяльності іноземною мовою. Важливою умовою ефективності діяльності, за визначенням багатьох науковців, є наявність і мотиву, і предмету діяльності, їх тотожність [9].

Формування у студентів комунікативної компетентності досягається за допомогою навчання іноземної мови, що означає оволодіння мовою як засобом міжкультурного спілкування, розвиток умінь використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Ця мета передбачає досягнення студентами такого рівня, який був би достатнім для здійснення спілкування в усній (говоріння, аудіювання) та писемній (читання, письмо) формах у межах визначених комунікативних сфер, тематики ситуативного мовлення та на основі вивченого мовного і мовленнєвого матеріалу.

Іншими словами, оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямоване на їх практичне застосування у процесі спілкування. Розвиток умінь говоріння, аудіювання, читання та письма здійснюється шляхом реалізації цих видів мовленнєвої діяльності у процесі навчання в умовах, що моделюють ситуації реального спілкування. У зв'язку з цим навчальна діяльність організується таким чином, щоб вони виконували вмотивовані дії з мовленнєвим матеріалом для вирішення комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей та намірів спілкування [3].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження – У зв'язку із цим, **метою** нашого дослідження є аналіз підходів до поняття «комунікативна компетентність» у вітчизняній науці та особливостей розвитку комунікативної компетентності у студентів ЗВО шляхом проведення навчальних занять із вивчення іноземної мови за методами підходу Dogme, описаних зарубіжними науковцями і практиками.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У своїй статті 2000 року Скот Торнбері піддав сумніву ефективність навчання іноземним мовам, що спирається на роботу із підручниками, що у свою чергу може, за його словами, робити вивчення мови ще важчим. Статтю підтримало багато симпатиків, що висловили своє занепокоєння тим, як використання підручників обмежує опанування мовою і краде час для комунікації надмірним залученням студентів у друковані матеріали.

Альтернативним підходом було запропоновано залучати тих, хто навчається, їх життя та їх мову. Цей підхід отримав назву Dogme, а його принципи було викладено у книзі *Teaching Unplugged* у 2009. Він полягає у тому, що навчання зумовлюється спілкуванням та потребами, які виникають у його процесі, а кількість додаткових матеріалів незначна [1].

В опануванні мовою за цим підходом навчальним матеріалом виступають мовленнєві потреби та інтереси студентів, а не інформація, наперед заготована викладачем. Граматичні та лексичні вправи виникають природно впродовж заняття, а не є головним об'єктом навчання. Тобто акцентом на занятті є не підручник з вивчення англійської, а студент.

Передумовами такого бачення є те, що студент легше може запам'ятати і засвоїти мову, якщо вона безпосередньо стосується його особисто. Практики зауважують, що хоча тепер на заняттях з вивчення іноземних мов спостерігається засилля друкованих та інших матеріалів, найпривабливішими і найцікавішими для студентів є персоналізовані кейси, тому радять викладачеві для читання та аудіювання заохочувати студентів знаходити тексти, що є цікавими для них особисто. Адже ефективне вивчення мови є явищем, що

керується внутрішніми мотивами студента і не може бути визначеним\насадженим ззовні. Викладачі лише залучають студентів до спілкування, зумовленого нагальними потребами, спонукаючи до використання мови та її вдосконалення для кращої і досконалішої соціальної взаємодії.

На відміну від методів, що були поширеними раніше, коли заняття за комунікативним методом проходило суто у навчальній аудиторії та регламентувалося викладачем і жорстким планом, у Dogme акцентом уваги викладача є студенти, що розміщені у вільному порядку, та їх комунікативні потреби, а викладач використовує мінімум матеріалів.

Такий мінімалістський підхід безсумнівно є нелегким для викладача, що повинен, уважно слухаючи, приймати рішення про аспекти мови та мовлення чи практичні навички, що потребують додаткової уваги та розгляду. Саме тому викладачі з недостатнім досвідом часто його уникають. Та сміливе рішення проводити навчання таким чином стане цінним і успішним досвідом як для студентів, так і для викладача, що сприятиме, за словами практика, підвищенню його власної впевненості у своїй майстерності.

Джо Бертран називає Dogme філософією викладання, що є значно більше за стандартні педагогічні методи. Основною є теза про те, що навчання є значно результативнішим лише за умови, якщо студенти є залученими та зацікавлені матеріалом, адже якщо матеріал, що вивчається, не є для них важливим, результати також будуть негнішними. Прихильники Dogme виступають за вилучення недоцільного матеріалу чи навіть скасування будь-яких матеріалів взагалі задля досягнення кращих результатів.

Скот Торнбері, що був серед натхненників цього методу, наголошував, що заняття настільки сильно залежать від планів, підручників, перевантажених аудіо та відео, картками та іншими засобами, що студенти та їх потреби опинялись другорядними на заняттях. За принципами Dogme студент знову стає ціллю навчання [1].

Хоч правила і принципи цієї методики стосуються окремого і самодостатнього прийому викладання іноземної мови, їх також можливо пристосувати до власного досвіду викладання. Серед них такі:

- ресурси, чи то аудіо, відео, чи друковані повинні пропонувати студенти;
- всі аудіо матеріали мають бути записані студентами;
- студенти повинні відчувати, що викладач ставить себе на однаковий рівень з ними;
- усі матеріали, що використовуються, повинні бути автентичними, реальними і мають служити комунікативній меті;
- розгляд граматичних аспектів відбувається як природний наслідок використання мови, а не є метою заняття;
- студенти не є розділеними за рівнем володіння мовою.

За словами вчителя-практика Джо Бертран, навчаючи студентів за цим методом, він не пропонує їм сидіти за партами, адже таке неприродне розміщення не сприяє їх самовираженню. Значно кращий ефект, коли вони розміщуються довільно, за бажанням, а їх навчання не обмежується рамками використання підручника. Її студенти використовують паперову чи інтерактивну дошку, вільно почувуються на м'яких кріслах чи на підлозі з подушками. Атмосфера відпочинку – необхідна передумова навчання за Dogme.

За її спостереженнями, коли студенти стають автономними та контролюють власне навчання, вони більше відчують залученість у процес, а їх бажання брати у ньому участь посилюється. Коли вони стають відповідальними за проведення певних видів роботи, зникає потреба контролювати їх дисципліну. Таким чином, дуже скоро вони приходять на заняття з ентузіазмом та великим списком ідей, тоді як викладач стає у цьому процесі фасилітатором і помічником, а не його керівником.

Навчальне заняття, як вона описує, зумовлюється передусім загальними, глобальними цілями студентів. Тоді як уроки за цією методикою з молодшими учнями часто подібні між собою, заняття зі студентами більше зумовлюються їх особистими навчальними потребами і запитамі кожного з них. Ці заняття є особливо важливими для кожного зі студентів особисто, адже вони самі помічають свої успіхи впродовж вивчення курсу. Ще одною перевагою такого підходу є те, що студенти можуть повертатись до своїх власних списків цілей і бачити, як матеріал, що вивчається, сприяє їх досягненню.

За словами Бертран, бажаним форматом проведення заняття є поділ групи на менші угруповання, кожне з яких пропонує свій власний список видів діяльності на занятті – чи то тренування навичок говоріння і тренування ораторських вмінь загалом, чи повторення певних аспектів граматики під час говоріння. Тоді представник кожної групи записує на дошці найпопулярніші із пропонованих видів діяльності, серед яких потім обирають всі учасники. З досвідом цей процес у студентів займає все менше і менше часу.

У випадку, якщо одні студенти хочуть зосередитись на навичках письма, а інші - на слуханні, у процесі обговорення можна вирішити черговість або завдяки правильно підібраним видам діяльності можливо тренувати їх одночасно. У цьому, наприклад, за її словами, допомагає диктант, де одні можуть вправлятися у говорінні, інші – у слуханні чи письмі [1].

Вчитель-практик радить студентам вести записи того, що вивчається, для їх подальшого аналізу виконаної роботи. Варто радити студентам, як вони можуть вести нотатки зручно. Замість того, наприклад, щоб писати поряд зі словом готовий переклад, вона пропонує придумати малюнок натомість. Знайти переклад зараз не є проблемою, а такий художній підхід викликати цікавість студентів і дозволить краще запам'ятати

слово, аніж якби їм було надано готовий переклад. Також вона рекомендує записувати слова за темами, а не за алфавітом, адже завдяки цьому слова запам'ятовуються швидше.

Серед переваг цього методу вона відмічає:

- суттєве скорочення часу на підготовку до заняття;
- студенти повністю контролюють своє навчання, що додає їм мотивації;
- викладач постійно готовий до виклику, адже не завжди зрозуміло, яким буде наступне питання;
- студенти завжди розуміють причину усіх видів діяльності на занятті;
- викладач може впоратись із будь-яким викликом, якщо у нього був досвід проведення заняття

Dogme та Бертран пише і про ряд недоліків цього методу:

- деякі студенти можуть почуватись некомфортно, адже саме вони, а не викладач є відповідальними за хід заняття, що не є звичним для них;
- недосвідчений вчитель може почуватись невпевнено без підручника;
- інших може стримувати затверджений офіційний план роботи;
- цей підхід, де навчання визначається студентами, дещо підриває роль і значущість вчителя на занятті.

Але, за висновками і враженнями Джо Бертран, навчання за підходом Dogme більше подібне на заняття із прихованою структурою, що дозволяє студентам почуватись самостійними у власному вдосконаленні, і дає повний контроль над його змістом і якістю. Викладач у ньому здебільшого виконує роль керівника і спостерігача за процесом перетворення студентів на впевнених носіїв мови.

Науковці і практики С. Муар і Т. Спейн справедливо зазначають, що поряд із використанням різноманітних підходів у викладанні мови використання технологій сприяє покращенню результатів навчання, полегшенню роботи викладача, а також розвитку самостійності та відповідальності студентів [5].

Наприклад, діалог на занятті за своєю природою є непередбачуваним видом діяльності, адже спонтанні запитання та справжні відповіді не завжди можуть даватись студентам легко. У цьому випадку у них завжди під рукою телефон із доступом до інтернету для пошуку необхідного слова чи виразу для продовження діалогу. Викладачі підтримують пошуки студентів, та зазвичай наголошують на необхідності занотовувати будь-які труднощі із використанням мови.

Фотографії студентів є чудовою темою для діалогів. Їм вже не потрібно шукати їх у домашніх фотоальбомах чи виймати їх із рамок вдома, щоб не забути принести їх на заняття. Саме завдяки телефонам у студентів є постійний доступ до фотографій, які можуть бути темою для обговорень та розповідей – про сім'ю, свята чи будь-що цікаве, що привернуло погляд. Запитання «На кого із родичів ти схожий?» чи «Яке місце є для тебе найбільш пам'ятним?» є лише прикладами із цілого ряду запитань, що можна поставити. А після розповіді своєму опоненту студент може отримати зворотний зв'язок з приводу почутого, а тоді змінити групу обговорення, щоб ще раз розповісти інформацію, удосконаливши свою розповідь.

Документ Google Drive є одним із засобів, де викладач може розмістити відповіді на питання студентів, а також свої коментарі щодо їх роботи. Разом із тим, там він може ознайомити студентів із способами створення посилань із власного словника на онлайн для тренування вимови, наприклад. Кожного заняття можна додавати матеріал до документа, отож він стає архівом і свідченням поступу групи у вивченні матеріалу і опануванні мови. Після цього студенти отримують доступ до документа, а кожного тижня, наприклад, редакторське право отримує один зі студентів.

Для роботи із новими словами та їх вимовою студенти можуть скористатись таблицями фонем і завантажити відповідний застосунок. На занятті він є незамінним засобом ознайомлення студентів із символами та звуками, а поза ним – корисним довідником. Використання онлайн-словників також має ряд переваг над роботою із паперовими словниками – значно швидший пошук потрібного слова, можливість почути правильну вимову, та і відсутність додаткового фізичного вантажу у вигляді словника-книги є великим бонусом для них.

Представлення виконаних завдань може відбуватись з допомогою підготованих презентацій, якщо студенти розповідають про свою роботу, а не читають. Що характерно для всіх видів діяльності Dogme, слухачі теж мають показувати свою активність і ставити питання з приводу презентації. Цікаві теми спонукають глядачів до активного зворотного зв'язку, а іноді і дають їм змогу навчитись деяким новим вмінням.

Під час перегляду презентації викладач може занотовувати свої коментарі за допомогою електронних записників із допомогою програми Jing, що дозволяє вести запис активності, яка відбувається, а до нього відразу додавати свої відгуки, а після заняття поділитись посиланням на цей запис чи то електронною поштою, чи в іншому додатку. І відповідно, цю діяльність теж можна оцінити як індивідуальне завдання. Гарним продовженням цього, як зазначають вчителі-практики, є завдання для студентів-глядачів записати свій коментар-реакцію на той досвід, який вони отримали на занятті. Впродовж тривалого часу ми захоплюємось навчанням, що має у своїй основі природне спілкування, до якого часто зводимо свої заняття. Отож, використання сучасних засобів і технологій теж повинно служити збагаченню навчального досвіду у цьому контексті.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отож, у підсумку можемо стверджувати, що здатність до спілкування, іноземною мовою зокрема, яку удосконалюють здобувачі впродовж навчання у вищій школі сприяє формуванню їх комунікативної компетентності. А метод навчання іноземної мови Dogme доводить свою ефективність у покращенні володіння іноземною мовою – незамінним засобом інтеграції та взаємодії у сучасному суспільстві.

Література

1. Bertrand J. Dogme: a teacher's view URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/knowning-subject/articles/dogme-teachers-view>
2. Зязюн І. А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології // Творча особистість у системі неперервної освіти. - Харків, ХДПУ, 2002 р.
3. Колісник О.С. Формування комунікативної компетентності засобами інтерактивних технологій на уроках іноземної мови URL: genezum.org/library/formuvannya-komunikatyvnoi-kompetentnosti-zasobamy-interaktyvnyh-tehnologiy-na-urokah-inozemnoi-movy
4. Корніяка О.М. Розвиток комунікативної компетентності особистості в сучасному соціокомунікативному просторі / О.М. Корніяка // Матеріали ІІ Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річчю від дня народження Г.С. Костюка (19 – 20 квітня 2010 року). – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – Т.І. – С. 140 – 145.
5. Muir S., Spain T. Dogme and technology URL: <http://www.teachingenglish.org.uk/article/dogme-technology>
6. Ляшенко І.В. Компонентний аналіз комунікативної компетенції майбутніх юристів Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки, Випуск 1 - 2014 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/231769651.pdf>
7. Пузь І. В., Астахов В. М. Комунікативна компетентність як передумова успішного професійного становлення сучасних фахівців URL: <https://jnos.donnu.edu.ua/article/view/6549/6581>
8. Редько С. Комунікативна компетентність як основа успішної управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. Педагогічний процес: теорія і практика (Серія Педагогіка) № 3 (58), 2017
9. Теорія діяльності URL https://pidru4niki.com/16641013/psihologiya/teoriyi_diyalnosti

References

1. Bertrand J. Dogme: a teachers view URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/professional-development/teachers/knowning-subject/articles/dogme-teachers-view>
2. Ziazun I. A. Neperervna osvita: kontseptualni zasady i suchasni tekhnolohii // Tvorcha osobystist u systemi neperervnoi osvity. - Kharkiv, KhDPU, 2002 r.
3. Kolisnyk O.S. Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti zasobamy interaktyvnykh tekhnolohii na urokakh inozemnoi movy URL: genezum.org/library/formuvannya-komunikatyvnoi-kompetentnosti-zasobamy-interaktyvnyh-tehnologiy-na-urokah-inozemnoi-movy
4. Korniiaka O.M. Rozvytok komunikatyvnoi kompetentnosti osobystosti v suchasnomu sotsiokomunikatyvnomu prostori / O.M. Korniiaka // Materialy II vseukrainskoho psykholohichnoho konhresu, prysviachenoho 110 richnytsi vid dnia narodzhennia H.S. Kostiuuka (19 – 20 kvitnia 2010 roku). – K.: DP «Informatsiino-analitychne ahentstvo», 2010. – T.I. – S. 140 – 145.
5. Muir S., Spain T. Dogme and technology URL: <http://www.teachingenglish.org.uk/article/dogme-technology>
6. Liashenko I.V. Komponentnyi analiz komunikatyvnoi kompetentsii maibutnikh yurystiv Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Pedahohichni nauky, Vypusk 1 - 2014 URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/231769651.pdf>
7. Puz I. V., Astakhov V. M. Komunikatyvna kompetentnist yak peredumova uspishnoho profesiinoho stanovlennia suchasnykh fakhivtsiv URL: <https://jnos.donnu.edu.ua/article/view/6549/6581>
8. Redko S. Komunikatyvna kompetentnist yak osnova uspishnoi upravlinskoi diialnosti kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu. Pedahohichni protses: teoriia i praktyka (Serii Pedahohika) № 3 (58), 2017
9. Teoriia diialnosti URL https://pidru4niki.com/16641013/psihologiya/teoriyi_diyalnosti